

EUCKEN RUDOLF.

Irtá : *Kurt Kessler.*

Eucken Rudolf élete és munkássága befejeződött, a halál kivette a tudós kezéből a tollat és elnémította a prófétát. Hálás kötelességünk ezuttal munkásságát, mely a német határokon túl is buzdítólag és ébresztőleg hatott, egy egységes képben foglalni össze. Eucken élete és tevékenysége azonban más értelemben is lezárult: Eucken évről-évre mind inkább a múlté lett, az új nemzedék nem az ő útján indult el; úgy látszik, Euckennel együtt a német klasszikus idealizmus is a múlté lett. Ezért is kötelességünk most emlékezetünkbe idézni e nagy idealistának képét; hadd mérjük meg rajta a mi saját akarásunknak jogosultságát s nagyságát. Esetleg ki fog tűnni, hogy a mi mai új életünk sokkal inkább a múltban gyökerezik, mint első tekintetre látszik s mint ezt az ifjú generáció gondolja.

Eucken egész gondolat- és érzésvilágával a múlt század klasszikus filozófiájában gyökerezett. Könyveiben minduntalan azon nagy motívumok csendülnek meg, melyekre ő a német idealizmus vezetőiről szólva oly szemléletesen mutatott rá: „Fichte számára — irta — a gondolkozás annyi, mint erkölcsi cselekedet, mely a világot az értelem legmagasabb céljainak rendeli alá; Schelling számára műteremtés, amely a valóságot kívül-belül életteljes műalkotássá alakítja át; Hegelnél logikai-dialektikai processus, mely a világtörténelemnek minden munkáját magához vonzza és a gondolkozásnak folyamatában saját befejeződését éri el“. Abban Eucken a német klasszikus bölcsélet legnagyobb mestereivel egyetértett, hogy az élet alapja nem a természet, hanem a szellem, és hogy az élet értelme nem a természetté válás, hanem a szellemiséggé való fölemelkedés. Fichte szerinti szellemesség az, mikor Eucken a szellemi élet tevékenységének jelleméről beszél, tehát a szellemnek azon törekvéséről, hogy mindenféle életet átalakítson avégett, hogy így a személyiség-képzésben és a szellemi kultúrában

zárt egyéniségeket hozzon létre, klasszikus egyéniségeket, minők a nagy vallásalapítók voltak, vagy pedig klasszikus műveket, mint Kantnak észkritikája, vagy Beethovennek kilencedik szimfoniája. Eucken a leghatározottabban Hegel hatása alatt állott, mikor az emberiség történetében a szellem diadalát és a tökéletesség felé való emelkedést látta.

Azonban a százévelőtti német ideális filozófiával való minden rokonsága mellett is Eucken megpróbálta világszemléletének saját önálló jellemet adni. Ismételten hangsúlyozta, hogy a múlt idők gondolatvilágát és életformáit nem szabad szolgálilag átvennünk, hanem az új időkben, új úton kell járnunk. Így állította ő a klasszikus ideáлизmus szembe a maga modern reálideáлизmusát, mely sokkal nagyobb mértékben számolt a való életnek reáлитásaival, mint a merész észhittől duzzadó klasszikus ideáлизmus. Ezért elemezte Eucken nemcsak az emberi öntudatnak strukturáját, amely elemzésben különben a régi ideáлизmus mester volt, hanem figyelemmel volt az objektív világra is. E teljességben, t. i. az alanynak és a tárgynak ez állandó kölcsönhatásában mutatkozik meg a szellemnek egész élete. Az objektív világ felé való fordulása Euckent pesszimizábbá tette, mint a régi ideáлизmus, mert most többet kellett azon akadályokkal foglalkoznia, melyekkel a szellemi életnek általában küzdenie kell. Ezentul a való életnek egész komplexuma, mely a természetnek és a szellemnek izgalmas feszültségéből áll, lett elmékedésének és vizsgálatainak tárgya.

E reálideális nézőpontból tekintette Eucken azon nagy problémákat, melyek korát foglalkoztatták és melyek minket alakítanak: a történetet, a vallást és az életformákat. Eucken maga egész gondolkozásával és munkásságával a történelemben gyökerezik, ennyiben egészen a XIX. századnak gyermeke. Szemléletesen mutatott rá, minő nagy haladást jelentett a szellemi élet történetében a történetietlen felvilágosodástól a történelemhez való visszatérés. A történelem által közvetlenebbé lett az élet: a lét s a világ színesebbé s tartalmasabbá vált. A történelem útmutatása szerint lehet az egyes jelenségekről a lényegre visszakövetkeztetni; elég ha itt csupán arra utalunk, hogy a történeti vizsgálatok következtében mennyivel mélyebbre láthatunk be a vallás és a kereszténység lényegébe. Ugyancsak a történelem teszi lehetővé, hogy idegen sajátságokba,

idegen lényekbe behatoljunk s ez által nemcsak új dolgokat megérezzünk és megértsünk, hanem összehasonlítás által saját véleményünkben biztosabbak legyünk. Azonban Eucken világosan látta azon veszélyeket is, melyek a történelem részéről fenyegetnek, ha az hisztorizmussá válik. A hisztorizmus az igazságot a kor gyermekévé teszi, mivel nem ismer el semmi állandót és maradandót; csak a mindenkor létezőt ismeri el igaznak, csak azt, amit a fejlődés folyamatában újabb igazság vált majd fel. A hisztorizmus megfosztja az embert az ő személyes sajátságától és önállóságától, mivel az elvonuló alakzatok sokasága által a személyes sajátságoknak kialakulását s a történeti tényekkel szemben való kritikát nemcsak megnehezíti, hanem esetleg épen lehetetlenné is teszi. Ezért hangsúlyozta Eucken a történet iránt érzett nagyrabecsülése mellett, hogy annak mégis csak „a második helyen“ kell állnia s az embernek vele szemben mindig bíráló álláspontot kell elfoglalnia. Így vált számára a történelem az örökkévalóság világának kapujává, melyen csak az ment át a valóban maradandó világba, aminek (a sok muló jelenségből) valóban maradandó értéke is volt. Az elmuló jelenségek közül az örökkévalónak, a relativum közül az abszolutnak kiválasztására érdekes példát mutat szép könyve: „*A nagy gondolkozók életfelfogásai*“.

Az abszolútumhoz való fordulással Eucken tulajdonképpen a vallás felé fordult. Gyorsabb volt elfordulása, semhogy eléggé megvizsgálhatta volna a metafizika és vallás kölcsönös viszonyát. Jellemző mondatával: „A szellemi élet eléri az Istenség eszméjét“ a metafizikából átlépett a vallásbölcseletbe. Mindenütt, hol a kulturéletben áttört a szellemi tartalom, Eucken az Istenség érvényesülését látta. A szellemnek a természet világában való érvényesülése, hatása a szellemi kulturának fölépítésében részére az „egyetemes vallást“ jelentette. (A modern vallásbölcselet s a kevésbé optimista kulturértékelés álláspontjáról e jelenségnél inkább lehetne egyszerűen vallásos színezetű idealizmusról beszélni.) Azt Eucken is tudta, hogy „egyetemes vallásról“ tartósan nem lehet beszélni, ha azt nem a történelemhez szorosan hozzákapcsolódva képzeljük. Épen ezért a „jellegzetes“ vallásban, amint az a nagy vallásalapítóknál jelentkezett, találta ő meg a vallás befejezett és tökéletes alakját. Éspedig a kereszténységben, mely az Istenországa eszméjének egy új világ számára való tanításában, s ez esz-

mének a megváltás gondolatán keresztül a rossz fogalmának mélyebb értelmezésében, nemkülönben az életnek Jézusban nyilvánvalóvá lett bensőségebb voltában, vélte ő megtalálnak azt a helyet, ahol mi „az igazsághoz a legközelebb vagyunk“.

Ezen igazságért ő a jelenkor világnézeti harcában az idealisztikus szellemnek egész felszerelésével szállott sikra, kimutatván benső lehetetlenségét és képtelenségét a vallásellenes világnézeteknek és a bennük kifejezésre jutó vallásellenességeknek. Amit Eucken a materializmus és racionalizmus, a peszsimizmus és optimizmus, az individualizmus és szociálizmus s más rokon irányzatoknak kritikája által tett, az őt kora keresztény vezér-apológétájává avatta, kinek „*A vallás igazságtartalma*“ c. könyve a pozitívizmustól és hisztorizmustól való elfordulásával sok kortársára igazán megszabadítólag hatott.

Az ideális alapmeggyőződése Euckent nemcsak a spekuláció legmagasabb magoslatainak s a vallás legmélyebb mélységeinek megértésére tette képessé, hanem egyúttal arra is ösztönözte, hogy az életformák gyakorlati kérdéseivel kapcsolatban is állást foglaljon. Így például az erkölcstől azt kívánta, hogy ne a vallási hagyományokon vagy a tiszta értelmén alapuljon; hogy ne a fejlődés személyes jellege s a társadalmi jóllét fokozása legyen végső célja, hanem benső ösztönző erejét a szellemi élet mozgalmaiból vegye s ez által a dolgoknak egy egészen új rendjét, az életnek teljesen új alakját hozza létre. Hasonlóképpen a filozófiától is azt kívánta, hogy az intellektualizmustól való elfordulásával mindenütt az életnek legvégső mélységeit fedje fel s olyan életfelfogásra törekedjék, mely alapját és célját a szellemi életből veszi. A művészettől és irodalomtól azt várta, hogy azok az élet szétforgácsolását s elsekélyesedését meg fogják akadályozni s az ellentétek közé egységet, a harc szenvedélyességébe nyugalmat fognak belevinni. A politikai életben a leghatározottabb barátja volt a modern állami életnek és a nemzetnek; a világháború utáni nagy felfordulás idején is a törvényes politikai jogok védői közé tartozott, de közben nem szünt meg ismételtén hangsúlyozni, hogy az államnak is, meg a nemzetnek is szellemi feladatai és céljai vannak s főleg azt hangsúlyozta különös nyomatékkal, hogy akár az állam, akár a nemzet életében e feladatok nem természeti adományok, hanem olyan eszményi feladatok, melyeket csak törekvéssel s

küzdelemmel lehet megvalósítani. „Egy ilyen nemzeti jellem — írta idevonatkozólag — bizonyos természeti-rátermettséget is föltételez; hasonlatos ez a márványkő ereihez, amelyek a művész munkájának egy bizonyos irányt jelölnek ki. Azonban e nemzeti alapjellemet ki kell képezni s állománnyának fokozatos fejlesztése által szellemi egységgé kell összekapcsolni, ami azonban nem történhet másképen, mint saját munkánkkal, melyek közös élmények és tapasztalatok alapján visznek a cél felé; a nemzeti jellem tehát nem a természet adománya, hanem feladat, mely minden nép számára annak helyzete és körülményei szerint más és más. Bárminő esetben is azonban saját lényének egységére kell, hogy törekedjék.“

Egy filozófus, ki korának problémáit ily magaslatról nézte át, természetszerűleg nem maradhatott hatás nélkül kortársainak szellemi életére. Noha a szó szoros értelmében iskolát nem alapított és nem hagyott maga után, ösztönzéseivel korának bölcséleti gondolkozását gazdagon megtermékenyítette s ezzel a fejlődésnek oly irányt és lehetőségeket adott, amelyek a szellemi életet magán Euckenén is túl fejleszteni voltak képesek. Azt lehet mondani, hogy Euckennek történelmi jelentősége a klasszikus idealizmus egyoldalú korlátozottságának áttörése s az azon átvezető útnak megnyitása volt. Anélkül, hogy maga különösebbképpen bajlódott volna ismeretelméleti kérdésekkel, az idealista Eucken egy reális ismeretelméletnek nyitott utat: a modern fenomenologia az ő vállain áll. Max Scheler eredetileg Euckennél kezdte. A kísérletet, hogy Euckent Kantnak közelébe hozzák, maga hátrította el magától. „Aggodalmat keltő — mondotta — rám nézve a nagy Kantnak közelsége.“ Főképen a Kant féle formalizmust tartotta aggodalmasnak, amely formalizmust az etika terén olyan filozófusok, mint Max Scheler és Nikolai Hartmann, a vallástörténet terén oly teológusok, mint Otto és Wobbermin igyekeznek áthidalni. Eucken tevékenysége a vallás jogáért és igazságáért a legnagyobb jelentőségű volt egy olyan korban, mely a vallásnak csak lélektani és történelmi jelentőséget tulajdonított; e tevékenység annál nagyobb értékű és jelentőségű, mivel benne nem teológus, hanem filozófus szállt síkra a vallás érdekében.

A tárgyilagos, a valódi élet felé fordulással a legszorosabban összefügg a gyakorlati élet felé fordulása. Igaz, némi joggal mondták, hogy Euckennek praktikus ösztönzéseit a gondolat

halványsága elfakította. Lehet, hogy nemes idealizmusában nem nyilvánult meg elég valóságmegérzés ahhoz, hogy napjaink nehéz bonyodalmaival diadalmasan szállhasson szembe. Mindazonáltal a legnagyobb fontosságú tény volt, hogy Eucken — mint egykor Fichte — a filozófiát a tanári katedréről kivitte az életbe, hogy ne csak gondolatrendszer, hanem életforma is legyen az.

Igy Eucken a gondolkozó és tudós mind inkább nevelő és próféta lett. Mint mintaképe, Platon, csak lelke mélyén maradt filozófus, kiben természettől fogva benne volt az alkotás ösztöne. Ez ellentmondhatott egy tudományos évszázad bölcseleti eszményeinek, de az intellektuáлизmuson és hisztórizmuson túlfejlődött jövő ezt a tettet meg fogja érteni. Egy nagy bölcs mondotta egykor: a filozófiának sok tanára van, de filozófusa — kevés. Eucken egyszemélyben mind a kettő volt.

Fordította: Péterfy László.

JAKAB APOSTOL.

Irta : Karl Barth.

Barth Károly jelenleg egyik legnagyobb hatású német protestáns hittudós, kinek „Das Wort Gottes und die Theologie“ c. kötete a háboru utáni időknek egyik legjelentősebb irodalmi eseménye volt. Főműve: „der Römerbrief“, melynek ismertetésére közelebbről visszatérünk.

Jakab apostol levelének szerzője egész biztosan nem Pál követői közül való; a levél sem már ókeresztény, hanem valószínűleg szükségszerű korrektívuma a páli kereszténységnek. Ugyanis nemcsak ez a két eset lehetséges: Krisztus vagy pedig egy új farizeizmus. Lehetséges egy harmadik eshetőség is, a próféta esete, ki Krisztusra hivatkozik. Jakab esete ez a harmadik eset. Kétségtelenül egy kétértelmű formában, t. i. az ótestamentomi bölcsesség beszédformájában, amely formában az elbeszélő a legmélyebb mélységekre és a legmagosabb magosságokra való állandó figyelemmel, közvetlenül az ember mellé áll s teljes bizalmassággal beszél vele — — miről? Talán Istennek titkairól és csodáiról? Nem és igen. Nem, amennyiben e dolgokat vagy épenséggel nem, vagy csak ritkán nevezi meg, hanem az emberrel egyszerűen az ember életéről beszél. És igen, mert ezen közben Istennek titkai és csodái állandóan szemei előtt állnak s nem másképen, hanem az isteni dolgokra való állandó figyelemmel és vonatkozással beszél. Ki ne látná azon veszélyeket, melyek az ilyen beszédekkel járnak? Azonban meg kell értenünk, hogy azért lehetséges, sőt szükséges így is beszélni. Igazságtalanok lennénk Jakabbal szemben, ha minden további meggondolás nélkül egyszerűen csak felvennők, hogy nála az őskereszténység elnyárspolgárisodott, elsekélyesedett. Mert mit jelentene egy ilyen föltevés? Hát nem lehetséges-e inkább az, hogy a kereszténység valami nagyon vulgáris dologgá kellett hogy átalakuljon, ha igazán kereszténység akart